

TÜRKİYE'NİN MİLLİ OPERA KURUMU DEVLET OPERASI'NIN KURULUŞ ÖYKÜSÜ

Murat Katoğlu

Bu kitapçık, Türkiye'de operanın kuruluş yıllarındaki kültürel ortamı ve kurucuların amacını, bu amaca erişmek için gösterilen çabaları ve nihayet sonucun elde edilmesini; yani bir opera eserini icra edebilecek sahne sanatçıları topluluğunun meydana gelişini genel hatlarıyla tanıtmak düşüncesiyle hazırlandı. Ülke için yeni bir sahne sanatı türünün Türk müzisyenler tarafından icra edilebilmesi amacıyla 1936-1941 yılları arasında dönemin yöneticilerince bilinçle tasarlanan, hazırlanan ve yürütülen uygulamaların ana hatlarıyla anlatımı hedeflendi. Bu sanat alanında emeği geçenleri hatırlatmak ve tanıtmak; yapıcı ve kurucu iradenin anlayışını yansıtabilme elbet bu öykünün ayrılmaz unsurlarıdır. Opera sanatının Türkiye'deki mesleki kalitatif sorunları ve değerlendirilmesi bu çalışmanın çerçevesi dışında olup bambaşka bir konudur. Bu çetrefil, çok yönlü, çeşitli sanat disiplinlerinin toplamı olan dramatik/lirik sahne sanatının ancak dünyanın gelişmiş ülkelerinde var olabildiğini de okuyucu hatırlamalıdır.

Elbet Türkiye'nin opera sanatıyla bir tanışıklığı vardı. 19. yüzyılın ortalarından başlayarak İstanbul ve zaman zaman da İzmir'de Avrupa'dan turneye ge-

len opera kumpanyalarının Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına, yani 1914 yılına kadar temsiller verdiği biliniyor. Operaya ilginin yönetici kadrolarda ve sınırlı da olsa şehirli üst kesimde alttan alta süregeldiği anlaşılıyor.

Cumhuriyet döneminde milli bir opera kurumu oluşturma düşüncesini besleyen olaylar arasında herhalde bu alanda önceki yıllardaki etkinliklerin hatıraları da yer tutmaktaydı. Bu etkinliklere de kısaca değineceğiz.

Okuma akışını rahatlatmak için dipnotlara yer verilmemiştir. Alıntıların kaynakları metnin içinde belirtilmiştir. Okuyucu, yararlanılan ve konuyla ilgili kaynakların başlıcalarını son bölümdeki kaynakçada bulabilecektir.

Okuyucuların beş yıl süren 'kuruluş serüveni' ve o yılların arifesindeki kültür ortamını zihinlerinde canlandırabilmeleri için, devrin yöneticilerinden, tanınmış yazarlarından ve ilk yerli opera temsilleri hakkındaki yazılarından alıntılara yer verilmiştir. Bale eğitimi ve icrasına daha ileriki yıllarda başlandığı için değinilmemiştir. Günümüzde altı şehirde perdelerini açan ve artık 1970'ten itibaren Devlet Opera ve Balesi adını taşıyan kurumu var eden bilinçli, kararlı, inanmış insanların heyecan verici beş yıllık çabalarının öyküsü dile getirilmeye çalışıldı. Bu öykü, devrimci ve yenilikçi Cumhuriyet'in uygarlık anlayışının tam bir yansımasıdır. Zorlukların aşılması, zor olanın başarılmasıdır.

DÜZENLİ VE SÜREKLİ
HALKA AÇIK TEMSİLLER

Şifreli

**MADAM
BUTTERFLY**
(MADAME BUTTERFLY)

Metni hazırlayanlar :
LILICH ve G. WIGGERS

MÜZİK ÜZERİNDE
TÜRKÇEYE ÇEVİRENLER:
Hasan Ferit ALTAR Necil Kâzım AKSES
Celâlettin EMREM Cevad Memduh ALTAR

ANKARA
1941

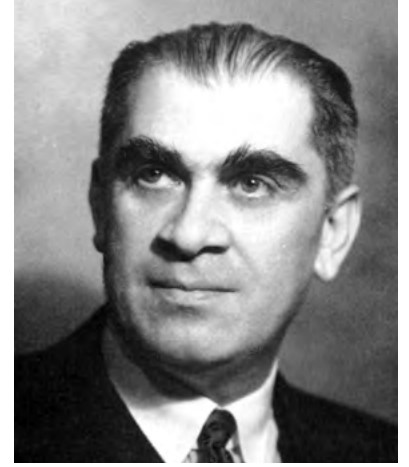
İLK TEMSİL VE KURULUŞ

Konservatuvar temsilleri artık konservatuvar sahnesine sığmıyordu. Öğrenciler, mesleklerini topluma sunmaya hazır genç sanatçılar olmuşlardır. Nihayet 1941'in 12 Haziran'ında Ebert'in öğrencileri, bu defa Ferit Alnar'ın yönetimindeki orkestrayla, operaya elverişli imkanlara sahip Ankara Halkevi Sahnesi'nde 'İlk Opera Topluluğu'nun halka açık ilk temsilini, Butterfly Operası'nın tamamını icra ederek başarırlar. Bu sebeple Devlet Operası'nın doğuş ve kuruluşunun simgesi Butterfly Operası ve bu 1941 temsilidir. İlk Türk opera orkestra şefi olma onuru ise H. Ferit Alnar'ındır.

Kuruluş simgesi olan bu temsili izleyen devrin Cumhurbaşkanı İnönü, sanatçılara **"Görüyorum ki çok çalışmışsınız. Muvaffak oldunuz. Tebrik ederim. Sizden bu muvaffakiyetin daha büyüklerini bekleriz. Biz sabırlıyız. Sizden de sabır ve aşkla çalışmanızı isteriz. Bu büyük sanata bir inkılap hamlesi içinde başlamış bulunuyoruz"** diye seslenmektedir. Bu sözler, konunun sanatsal boyutu kadar sosyal/kültürel politika anlayışının da belgesidir.

Kuruluşla ilgili asıl can alıcı tespit ve değerlendirmeleri, kurucuların sanat anlayışını yansıtan görüşleri, yani projenin düşünsel özünü, bütün zamanların unutulmaz Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel dile getirir:

Yazar ve eğitimci... İstanbul Darülfünunu (üniversite) Felsefe Bölümü'nden mezun oldu. 1922-1937 arasında öğretmenlik ve Eğitim Bakanlığı'nda değişik yönetim görevlerinde bulundu. Fransa'da incelemeler yaptı. 1938-1946 arasında önemli hizmetler üreten ve kurumlar meydana getiren, kanunlara öncülük eden unutulmaz Milli Eğitim Bakanı'dır. Bazılarını hatırlayalım: 1939'da kapsamlı bir eğitim planlaması... İlk defa bir Neşriyat (yayın) Kongresi topladı... 1940'da Devlet Konservatuvarı Kanunu'nu, Köy Enstitüleri Kanunu'nu çıkardı. Düzenli Opera ve Tiyatro temsilleri başlattı. 1939'dan itibaren 'Dünya Edebiyatından Terçümeler' adıyla geniş bir yayın faaliyetini başlattı ve gerçekleştirdi. 1944'te Milli Kütüphane onun zamanında kuruldu. Ankara Fen ve Tıp Fakülteleri (1943-44), çeşitli öğretmen okulları, İzmir Yüksek Ticaret ve İktisat Okulu (Ege Üniversitesi'nin temeli), İstanbul Yüksek Mühendis Mektebi'nin 1944'te İstanbul Teknik Üniversitesi'ne dönüşmesi, 1946 tarihli bütün üniversiteleri kapsayan ve özerklik getiren Üniversiteler Kanunu ve Ankara Üniversitesi'nin örgütlenmesi; İnönü Ansiklopedisi (sonra Türk Ansiklopedisi) ve İslam Ansiklopedisi'nin yayımlarının başlaması, H.A.Yücel'i unutul-

HASAN ALİ YÜCEL
1897-1961

maz kılmıştır. 1950'den sonra gazete yazarlığı, Türkiye İş Bankası Kültür İşleri Müşavirliği, UNESCO Milli Komisyon üyeliği... 1961'de Kurucu Meclis üyesi... Edebiyat, kültür ve siyaset üzerinde çok sayıda makale ve kitabın yazarı, şair Can Yücel'in babası Hasan Ali Bey'in de şair olduğunu vurgulayalım. Özümsemmiş geniş bir kültürün seçkin bir örneği olan bu yapıcı, kurucu insan, herhalde Cumhuriyet rejiminin yenilikçi; insanı ve hayatı esas değer kabul eden, daima yüksek kültürün ölçütlerine göre düşünen, kamu hizmetini önde tutan anlayışını adeta hayatında ve eylemlerinde özetleyen unutulmaz temsilcisidir.

- ABDÜLAZİZ 16
ABDÜLHAMİT II 16
ABDÜLMECİT 16
ADIVAR, Halide Edip 24
ADLER 40
AKSES, Necil Kazım 47, 51, 55, 101, 112
AKSES, Saadet 51
AKURGAL, Ekrem 33
ALİ, Sabahattin 47, 52, 65
ALNAR, Hasan Ferit 47, 55, 74, 101, 109, 110
ALTAR, Cevat Memduh 45, 46, 47, 55, 56, 101, 129, 130
AMAR, Lico 34, 40, 46
AND, Metin 19, 20, 122
ARIKAN, Saffet 32, 33
ÂŞİR, Vildan 47
ATATÜRK, Mustafa Kemal 9, 23, 25, 26, 27, 28, 33, 44, 50, 54, 79, 87, 126
ATAY, Falih Rıfki 84, 87, 90, 91
AY, Lutfi 98, 103
AYDAN, Ayhan 115
AYDEMİR, Şevket Süreyya 81
- BAUDELAIRE, Charles 136
BAYUR, Hikmet 31, 32
BEETHOVEN, Ludwig van 46, 136
BERG, Alban 135
BERKES, Niyazi 134
BERKSOY, Semiha 59, 60, 68, 113, 115
BİRET, İdil 26
BORATAV, Pertev Naili 136
BÜYÜKYÜKSEL, Şefik 26, 28
- Cemal Paşa 87
- ÇAĞLAYAN, Mesude 78, 85, 95, 102, 114
ÇAYKOVSKİ, Piyotr İlyiç 80, 89

ÇUHACIYAN, Dikran 20, 22

Dede Efendi 16

DEMİR, Necdet 85, 114

DONİZETTİ, Giuseppe 15, 20

DURSUNOĞLU, Cevat 33, 34, 36, 38, 47, 127, 129, 130

EBERT, Carl 38, 39, 40, 42, 44, 48, 50, 51, 55, 63, 74, 77, 101, 110, 130

EGLI, Ernst Arnold 28

EMREM, Celalettin 55, 101

ENVER, Saadettin 92, 97

ERLER, Rabia 54, 55, 112

ERKİN, Ferhunde 51

ERKİN, Ulvi Cemal 46, 51

ERTUĞRUL, Muhsin 40, 47, 131

FİKRET, Tevfik 93

FUCHS, Theodore 40

FURTWÄNGLER, Wilhelm 27, 33, 34, 36

GAZİMİHAL (KÖSEMİHAL), Mahmut Ragıp 16, 20, 47

GEISBERG 34

GIESEGING, Walter 41

GENÇ, Hüsnü 115

GERHARD, Walter 40

GOETHE, Johann Wolfgang von 46

GÖKYAY, Orhan Şaik 47

GÜLER, Süleyman 54, 55, 112, 115

GÜN, Aydın 95, 102, 114

GÜNDÜZ, Aka 63

GÜNEK, Orhan 115

GÜRTEK, Vedat 115

Hakkı Paşa 21

Hasan Efendi 93

HINDEMITH, Paul 35, 35, 36, 39, 40, 41, 47, 48, 127, 130

HITLER, Adolf 36

IBSEN, Henrik 95

İĞDEMİR, Uluğ 54

İNÖNÜ, İsmet 50, 51, 74, 75

JACOBY, Henrich 40

KAMPFF, Wilhelm 26, 27, 28, 41

KARAOŞMANOĞLU, Yakup Kadri 79, 81, 84, 90, 91

KEY, Hans 40

KIZILTAN, Nihat 61, 68, 112, 113

KLEIN, Steffi 41

KOÇ, Hilmi 113

KUCHENBACH 40

LOHMAN, Paul 40

MAHMUT II 15

MALLARMÉ, Stéphane 136

MARKOWITZ, Georg 40, 45

MONTESQUIEU 25

MONTEVERDI, Claudio 135

MOZART, Wolfgang Amadeus 39, 55, 108, 112, 135

NESİN, Aziz 52

OFFENBACH, Jacques 20

OSMANOĞLU, Ayşe 17

OZANSOY, Halit Fahri 55

ÖRİK, Nahit Sırrı 67

ÖZMEN, Abidin 32, 128

PEHLEVÎ, Rıza Şah 127
PONCHİELLÎ, Amilcare 23
PRAETORIUS, Ernst 40, 41, 55, 63, 130
PUCCINI, Giacomo 68, 69, 80, 99, 100

RAUF, Mehmet 23
READ, Herbert 139
REINHARDT, Max 39
REY, Cemal Reşit 64
REY, Ekrem Reşit 64
ROSSINI, Gioacchino 20

SAN, Neriman 115
SAYGUN, Ahmet Adnan 21, 127
SCHLÖSINGER, Walter 40
SCHÖNFELD, Frederich 41
SCHUBERT, Franz 26, 136
SEVENGİL, Refik Ahmet 17
STRAUSS II, Johann 95
STRAVINSKY, Igor 135
STROVOLO 17
SU, Ruhi 55, 57, 112
SUN, Muammer 21, 26

ŞOSTAKOVİÇ, Dmitri 135

TALU, Ercüment Ekrem 47
Tamburî Cemil Bey 103
TAMER, Esat 61, 113
TAMER, Süleyman 115
TAŞKIRAN, Nurullah Şevket 59, 60, 68, 103, 108, 112
TEL, Mesut Cemil 47, 51, 103, 104, 105, 116
TÖKİN, İsmail Hüsrev 81
TÖR, Vedat Nedim 58, 81
TUNCEL, Bedrettin 47
TURA, Yalçın 95

TÜRKAN, Nuri 114, 115

UŞAKLIGİL, Halit Ziya 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 84, 104, 122,
123, 134

ÜLKEN, Hilmi Ziya 135

VERDI, Giuseppe 20, 23

WAGNER, Richard 16, 21, 80

WEILL, Kurt 39

WILHELM II 17

WINKLER, Adolf 40

YALÇIN, Hüseyin Cahit 21, 91, 92, 93

YÖNETKEN, Halil Bedii 47

YÜCEL, Can 75

YÜCEL, Hasan Âli 18, 29, 32, 37, 55, 74, 75, 124, 125, 126, 129,
133

ZAİM, Turgut 55, 69, 70, 71

ZUCKMAYER, Eduard 40, 45